

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

Enångers kyrka från söder. Foto: Henrik Lindblad, Länsmuseet Gävleborg 2003.

2.1 Kyrkomiljön

År 1804 invigdes en ny begravningsplats på Svedjeåsen i Enånger, några hundra meter sydväst om den medeltida kyrkan. Enångers nya kyrka är uppförd på åsens krön i anslutning till den sedermera utvidgade kyrkogården. På den ålderdomliga kyrkogården finns ett benhus och omkring kyrkan finns relativt välbevarad gårdsbebyggelse. Strax väster om kyrka och kyrkogård finns församlingshemmet, tidigare skola och tingshus, med välbevarad exteriör från sekelskiftet. Kyrkstallarna revs sannolikt under 1940-talet. Intill gamla kyrkan, numera förvaltd av riksantikvarieämbetet, ligger den gamla prästgården från 1733, samt den nya från 1778. Enångers sockencentrum utgör riksintresse för kulturmiljövården, K 234.

2.2 Kyrkan

Då den medeltida kyrkobyggnaden inte längre rymde den växande församlingen uppfördes den nya och avsevärt större kyrkan år 1847-54, med J F Åbom som arkitekt. Kyrkobyggnaden, murad av gråsten, fick en rektangulär plan med torn i söder, rakslutet kor i norr och rektangulär sakristia bakom koret. Enligt bevarade ritningar var exteriören avsedd att utformas i en historiserande blandstil med medeltida (romanska) drag i form av bågfriser och portaler med bågformade tympanonfält. Dock blev resultatet betydligt mer klassiserande, med bland annat en bred tempelgavel ovanför den rakslutna ingången på västra långsidan. Tornet avslutades av en flack huv, krönt av en oktagonal lanternin med smal spira.

År 1879 brann kyrkobyggnaden ner, varvid endast murarna återstod. Dessa användes vid den återuppbyggnad, klar 1881, som leddes av arkitekt E A Jacobsson. Grundplanen blev densamma som den föregående kyrkans, likaså de bågformade fönstrens placering och utformning. Dock fullföljdes nu den ursprungligen planerade exteriören med rundbågsfris under takfoten, släta lisener mellan fönstren och romanskt influerade portaler. Tornets avslutning förändrades helt; den flacka tornhuv och lanterninen ersattes av en hög nygotisk tornspira. Efter återkommande problem med putsavfall har fasaden putsats om, lagats och avfärgats åtskilliga gånger, främst under 1970- och 1980-talen. Numera är exteriören gulfärgad med vita lisener och friser. Ursprungligen hade byggnaden inte någon sockel, varvid kalkputsens gick ända ner till marken. År 1969 byggdes en sockel av betongelement med frilagd ballast (småsten). År 1992 reparerades tornets rötskadade stomme och de gamla otäta kopparplåtarna ersattes av ny kopparbegräddnad. Ett par år senare ersattes svartplåten på långhus- och sakristietak av kopparplåt. Under 1990-talet upptäcktes hussvampsangrepp i sakristians kryppgrund, vilket medförde en omfattande sanering.

Enångers kyrka, interiör mot öster. Foto: Henrik Lindblad, Läns museet Gävleborg 2003.

Vid återuppförandet av kyrkan nyttillverkades alla fast inredning. Resultatet blev ett kyrkorum vars utförande i stort motsvarar exteriörens formspråk. Under innertaket av trä, femsidigt brutet med kassetformat listverk, löper en bågfris, mellan fönstren neddragen till släta lisener. Bågfriserna och lisenerna återfinns även i den arkitektoniskt uppbyggda korväggen, inramande C G Holmgrens altartavla från 1900. Den välbevarade inredningen i form av de öppna bänkarna, predikstolen, altaret och altarringen, läktaren med kolonner ("pelarskog"), barriär och orgelfasad, ger kyrkorummet ett mycket enhetligt intryck. Den nuvarande färgsättningen går i grått och grågröna toner med rosafärgade marmoreringar. Det är osäkert hur kyrkorummet ursprungligen var färgsatt. Åren 1961-62 genomfördes en omfattande renovering under ledning av arkitekten Einar Lundberg. Förutom att kyrkorummet rengjordes (och målades om?), lades golvet om på nya betongplintar och ett varmluftssystem installerades. Vidare förminskades det väldiga kyrkorummet något genom att en del av utrymmet under orgelläktaren byggdes in med brudkammare och andra serviceutrymmen. Väggen ut mot kyrkorummet fick en modern utformning med panel av stående laserade brädor. Vid samma tillfälle tillkom oljemålningen "Människans åldrar", av Pelle Åberg på västra långhusväggen. Efter 1960-talets renovering har bl a kororgeln tillkommit (1987), samt en ljusbärare (1980). I kyrkorummet finns även en del äldre inventarier, som en dopfont från 1200-talet, ljuskronor från 1600- och 1700-talen, samt två skulpterade "pyramider" från 1700-talets början.

Enångers kyrka från nordost. Foto: Henrik Lindblad, Läns museet Gävleborg 2003.

2.3 Gravkapellet

På 1920-talet tillkom i slutningen väster om kyrkan ett nytt gravkapell efter ritningar av J Dahl. Den lilla byggnaden vilar på en putsad cementgrund, är klädd med stående vitmålad träpanel och har skifferbelagt tak med valmade gavlar. Byggnadens nyklassicistiska arkitektur förstärks av spröjsade lunettfönster och den östra gavelns runda fönster. Interiört är väggarna och det trågvälvda taket försedda med pärlspontpanel. Träporten, som är belägen i väster, är uppbyggd av en dubbeldörr med speglar försedda med stjärnmotiv.

2.4 Benhuset

Nordost om kyrkan finns ett benhus med ålderdomlig karaktär. Benhuset kan vara samtida med den äldsta delen av kyrkogården, dvs. från 1800-talets första år. Byggnaden har en kvadratisk planform, rödfärgad lockpanel på fasaderna och ett bräddtäckt tälttak. Utrymmet, som används till förvaring, har en stomme av stolpkonstruktion och jordgolv.

2.5 Kyrkogården

Den äldsta delen av kyrkogården tillkom 1803-04. Här finns en del äldre gravvårdar kvar i form av gjutjärnskors, det äldsta från 1857. En grav från 1850-talet inramas av ett nygotiskt järnstaket. Den äldre delen avgränsas mot den nya kyrkogården med en kallmur, i vilken finns en ingång med dekorativt utformade smidesgrindar, enligt inskription från 1803.

Kyrkogården har sedan i etapper utvidgats avsevärt, bland annat under 1880- och 1940-talen (muntlig uppgift). De nyare delarna av kyrkogården har grusgångar med omgivande alléer av parklind och är till större delen gräsbeväxta. Mot byvägen i söder avgränsas kyrkogården av ett smidesstaket från 1900-talet.

Smidesgrindar, enligt inskription från 1803, vid den äldre delen av kyrkogården.
Foto: Henrik Lindblad, Läns museet Gävleborg 2003

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kyrkobyggnaden är, med sin höga kopparplåtsklädda spira och gul- och vitfärgade fasader, vida synlig och karaktäristisk för Enångerstrakten och Enångers sockencentrum, som utgör riksintresseområde. Den äldsta delen av kyrkogården, med bevarat benhus, tillkom medan medeltidskyrkan fortfarande användes och knyter därvid samman de båda kyrkomiljöerna. Gravkapellet är av hög arkitektonisk kvalitet i tidstypisk stil. Det osedvanligt stora kyrkorummet

har, trots vissa förändringar under 1960-talet och senare, en mycket välbevarad och enhetlig inredning från tillkomsttiden 1879-81.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrka och kyrkomiljö:

- Den gamla kyrkogården med kyrkogårdsmur, smidesgrindar och äldre gravvårdar i gjutjärn,
- benhuset är ett av få bevarade i hela länet,
- gravkapellets nyklassicistiska arkitektur,
- kyrkobyggnadens, med undantag av betongsockeln, välbevarade exteriör från 1879-81,
- kyrkobyggnadens välbevarade och, förutom inbyggnaden under läktaren, mycket enhetliga interiör från 1879 års återuppbyggnad,
- äldre värdefulla inventarier som dopfunt, ljuskronor och pyramider,
- målningen av Pelle Åberg från 1962 är mycket tidstypisk och har motiv med lokal anknytning.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Riksantikvarieämbetet: handlingar, tidningsklipp, ritningar och fotografier.

Borin, Ola, vaktmästare: muntliga uppgifter.

Burman, Eliot, *Enångers socken*. Hälsinglands museum

Byggnadsregistret, RAÄ: kyrkobeskrivningar och administrativa uppgifter.

Länsmuseet Gävleborg: handlingar och fotografier.

Nisbeth, Å: *Enångers kyrkor*, Riksantikvarieämbetet 1994.

Riksintressen i Hudiksvalls kommun. Rapport 1996:4 från kulturmiljöfunktionen, Länsstyrelsen Gävleborg.

Stjernberg, Anders, Renovering av Enånger gamla prästgård, Läns museet i Gävleborgs län, Rapport 1991:8.

Inventeringsdatum: 2003-04-22

Inventerare: Henrik Lindblad, Lisa Johansson

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Lindblad och Anna Lindgren.

Rapportsammanställning: Henrik Lindblad och Anna Lindgren.